

تحول جایگاه سیاسی-اجتماعی علویان ترکیه در دوره حاکمیت حزب عدالت و توسعه

اصغر پرتوی^۱

علی فهیمی مقدم^۲

تاریخ پذیرش: 93/05/19

تاریخ تصویب: 93/07/12

چکیده

علویان ترکیه که طبق برخی از برآوردها حدود ۲۵ میلیون نفر از جمعیت آن کشور را تشکیل می دهند نقش مهم و تأثیرگذاری در آن کشور داشته اند. در دوره ی امپراتوری عثمانی، نظام شیعی صفوی ایرانی و تعلق خاطر علویان ترکیه به شاهان صفوی این گروه مذهبی مورد آزار و اذیت قرار می گرفتند پس از فروپاشی دولت عثمانی و شکل گیری نظام سیاسی لائیک در ترکیه هرچند از فشارهای وارده بر علویان کاسته شد لکن نفوذ سیاسی آنان آنچنان مورد توجه نبود. در دوره های اخیر که احزاب اسلام گرا در ترکیه شکل گرفته موفقیت هایی به دست آورده اند جایگاه و شأن اجتماعی علویان نیز دچار تغییراتی شده است. بویژه پس از حاکمیت حزب عدالت و اهداف خاص سیاسی که این حزب دنبال می کند سبب شده است وضعیت سیاسی، شأن اجتماعی و فرهنگی علویان دچار تحولات جدیدی شود. در این نوشتار تحول جایگاه سیاسی، اجتماعی علویان ترکیه در طول تاریخ آن کشور بررسی شده است، مشخصاً تغییرات صورت پذیرفته در دوره حاکمیت حزب عدالت و توسعه مورد مطالعه قرار گرفته است. از مجموع بررسی های به عمل آمده مشخص شده است که پس از حاکمیت حزب عدالت و توسعه در ترکیه جایگاه سیاسی، اجتماعی و مذهبی علویان ارتقا یافته است.

واژگان کلیدی: جایگاه سیاسی، اجتماعی، گروه های قومی و مذهبی، علویان ترکیه، حزب عدالت و توسعه

^۱ - دانشیار، عضو هیأت علمی گروه علوم سیاسی دانشگاه آزاداسلامی واحد زنجان - ایران

^۲ - فارغ التحصیل کارشناسی ارشد علوم سیاسی دانشگاه آزاداسلامی واحد زنجان - ایران azarnews@gmail.com

مقدمه و بیان مسأله

اسناد دفاتر مهم عثمانی نشان می دهد عثمانیان سیاست های مختلفی را برای قطع ارتباط میان علویان آناتولی و جانب بالا (ایران صفوی) در پیش گرفته بودند. آنها به شدت علویان را کنترل می کردند و با تهمت های مختلف آنها را مجازات می کردند در عین حال این اسناد نشان می دهد که علی رغم فشارها و ممانعت های عثمانی علیه علویان، آنان به حمایت های خود از صفویان ادامه می دادند. با سقوط صفویه و روی کار آمدن افشاریه، گسست تدریجی علویان از صفویه کامل گردید و آنها مجبور شدند تا پایان دوره ی عثمانی در مناطق دور افتاده در خفا به سر برند و با تکیه بر تقیّه به حفظ سنت ها و عقاید خود ادامه دهند.

پس از سقوط امپراتوری عثمانی کمال آتاتورک جمهوری ترکیه را در ۲۹ اکتبر ۱۹۲۳ تأسیس کرد و مرزهای نهایی این کشور در توافقنامه بین المللی لوزان در ۲۴ ژوئیه همان سال ترسیم شد. بسیاری گمان می کردند، که مصطفی کمال، منجی علویان بوده و آنها را از مظالم تاریخی که بر آنها روا می داشتند رها نموده است؛ ولی حکومت با این بیم که حرکت های استقلال طلبانه علویان، رژیم را متضرر خواهد ساخت، با آنها همان رفتاری را کرد که با کردها و مارکسیست ها کرده بود. جنایت های آتاتورک علیه علویان، اگر بیشتر از جنایات عثمانی ها نباشد، کمتر نیست و علویان هیچ گاه جنایت های وی را که حدود هفتاد سال پیشدر «ارزنجان» و منطقه ای به نام «درسیم» رخ داد، از یاد نمی برند؛ جایی که با خاک یکسان شد و حتی نام آن تغییر یافت و نام تونجلی را بر آن نهادند. با شروع دوره ی چند حزبی، صحنه ی سیاسی و اجتماعی ترکیه و به تبع آن جامعه ی علوی وارد مرحله ای جدید شد. دولت و احزابی که در رأس قدرت بودند با افزایش نیروی اسلام گرایان، به علویان نزدیک می شدند و خواسته های آنان را برآورده می کردند و با مرتفع شدن خطر اسلام گرایان، از آنان دور می شوند. یعنی نظام چند حزبی ترکیه، علویان را وسیله ای می داند که هنگام نیاز به حفظ خود در برابر اسلام گرایان از آنان استفاده می کنند.

در این دوران نظام ترکیه به طور کلی ذهنیت اسلام گرایی سنی را در برابر علویان تحریک می کرد به گونه ای که آنان احساس می کردند شهروند درجه دو به شمار می روند در اواخر دهه ۷۰ و نیمه نخست دهه ۹۰ اعمال خشونت باری بر ضد علویان صورت گرفت که بسیاری از علویان قربانی آن اعمال شدند. در سال های اخیر، حزب عدالت و توسعه به موازات تغییر نگرش های حزب در باب لیبرالیسم و همسو با تمایل به نقش آفرینی در چارچوب ترتیبات سیاسی و امنیتی اروپایی در منطقه و آرمان الحاق به اتحادیه ی اروپایی مجبور به اعمال تغییراتی در رفتار خود در قبال اقلیت های این کشور به طور کلی و علویان به طور ویژه شده است.

تحول جایگاه سیاسی-اجتماعی علویان ترکیه در دوره حاکمیت حزب عدالت و توسعه

با این وصف در این سوال مورد بررسی قرار گرفت که «جایگاه سیاسی، اجتماعی و مذهبی علویان در دوران حزب عدالت و توسعه چه تحولاتی را نسبت به گذشته به همراه داشته، عوامل مؤثری که سبب ارتقای جایگاه علویان در این دوران شده چه بوده است؟»

در راستای پاسخ به این پرسش به دنبال اثبات این فرضیه بودیم که به نظر می‌رسد "پس از روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه جایگاه سیاسی، اجتماعی و مذهبی علویان به دلیل اهداف حزب عدالت و توسعه از قبیل، احیای هویت و گذشته تاریخی خود و ایجاد فشار بر اتحادیه اروپا برای عضویت در آن، و با توجه به شاخص‌هایی مثل رسمیت یافتن مراسم مذهبی علویان، حضور علویان در مناصب دولتی و اجازه‌ی انتشار کتب در خصوص معرفی علویان ارتقاء یافته است".

از مجموع بررسی‌های به عمل آمده مشخص شده است که پس از حاکمیت حزب عدالت و توسعه جایگاه و شان اجتماعی و مذهبی علویان ارتقا یافته است.

۱- علوی‌گری، عقاید و ریشه‌های پیدایش آن

در بعضی از لغت‌نامه‌های ترکی استانبولی در تعریف واژه‌ی (علوی) چنین آمده است: کسی که به مذهب علوی‌گری منسوب شده است، چهارمین خلیفه اسلام را از سه خلیفه دیگر برتر می‌داند، از نسل حضرت علی (ع) است، به حضرت علی (ع) علاقه خاصی دارد و پیرو اوست و منسوب به مذهب شیعی است.

یکی از نویسندگان معاصر علوی، علوی‌گری را چنین تعریف کرده است: علوی‌گری مجموعه عقایدی است که با ولایت حضرت علی (ع) آغاز شده و تا امروز تداوم یافته است و علوی کسی است که در راه دو امانتی که آخرین پیغمبر، حضرت محمد (ص) به یادگار گذاشته، یعنی قرآن و اهل بیت، با عشق عمیق و با وابستگی خلل‌ناپذیر گام بر می‌دارد (نوری دونمز، ۱۳۸۹: ۱۳-۱۴)

در این میان گروهی به نام علویان وجود دارند که در کتب تاریخ و فرق مذهبی راجع به آنان مطالب مختلف و متعددی ذکر شده است که به برخی از آنها اشاره می‌شود:

۱. علوی در کل شامل فرزندان پاک امیر المؤمنین علیه السلام و اصحاب و دوستان آن حضرت می‌باشد و نیز به کسانی اطلاق می‌شود که در روز غدیر خم، با حضرت بیعت کردند و نسبت به آن پایدار ماندند. (سبحانی، ۱۳۷۳: ۴۰۵)

۲. شیعه نام عمومی کسانی است که به امامت امیر المؤمنین علیه السلام گرویده‌اند. به این گروه در آغاز شیعه علی علیه السلام می‌گفتند. پس از ظهور راوندیه که اهل خراسان بودند و به امامت عباس عمومی پیامبر صلی الله علیه و آله بعد از ایشان معتقد بودند یعنی شیعه آل عباس، بنا به امتیازی که به طرفداران امیر المؤمنین علیه السلام قائل بودند، علویه می‌گفتند. (مشکور، ۱۳۵۵: ۱۴۹)

در کتاب لغت نیز آمده است که اینان منتسب به علی بن ابی طالب علیه السلام و فرزندان او می باشند و سادات نامیده می شوند. این اسم به معنای (نصیریه) نیز استعمال شده است. (لوئیس، ۱۳۷۲: ۴۷۳)

علویان در عقیده و مرام هیچ اختلاف نظری با شیعه اثنی عشری ندارند. آنان به رسالت نبی اکرم صلی الله علیه و آله و امامت و خلافت بلافصل امیر المؤمنین علیه السلام و یازده فرزند امام بعد از او اعتقاد دارند. اصول و فروع دین را پذیرا می باشند و خداوند را بدون وجود شریکی برای او و قرآن را بدون دانستن تحریف و نظیری برای او؛ و شریعت را بدون نقصانی در آن قبول دارند.

در تکالیف شرعی و مسائل دینی به مراجع رجوع کرده اند و نسبت به تمام ادیان الهی و کتب آسمانی و انبیای الهی احترام قائل هستند. هر حدیث مخالف با صراحت قرآن را طرد می کنند. «کلمه العلم» را منحصر در اهل بیت علیهم السلام دانسته و به مباحث دینی، تاویل آیات، فقه و فتوای امام جعفر صادق علیه السلام اعتقاد راسخ دارند. اینان به هیچ کدام از مذاهب چهارگانه اهل سنت شباهت ندارند. اینان کسانی هستند که مسلمین نامیده شده اند و خدا را بدون شریک عبادت می کنند. (سبحانی، همان، ۴۰۶)

آغاز فعالیت سیاسی علویان

شروع فعالیت علویان در عرصه سیاست هم از هنگام شهادت امام حسین علیه السلام در کربلا بوده است اینها از این تاریخ هر جا فرصتی برای قیام می دیدند از آن استفاده می کردند و چون اوضاع نامناسب می شد موقتاً آرام می شدند. این آرامش موقتی بیشتر در دوران امویان بود که به جز قیام زید بن علی و فرزندش یحیی در دوران هشام بن عبدالملک هیچ قیام مهم دیگری از طرف علویان صورت نپذیرفت. (ابراهیم، ۱۳۸۵: ۱۲۶)

به خاطر ظلم و ستم فراوانی که نسبت به علویان می شد از قرن دوم شاهد ورود علویان به ایران هستیم و اینها در نقاط مختلف از ایران مردم را دعوت به اسلام علوی می کردند و علیه خلفای اموی و عباسی تبلیغ می کردند و علویان توانستند در طی یک قرن مردم بعضی از شهرها و مناطق ایران را با علی علیه السلام و فرزندانش آشنا سازند و مذهب علوی را پرورش دهند. (جعفریان، ۱۳۷۵: ۲۳۱)

بنا براین برای اولین بار علویان توانستند در سال ۲۵۰ هجری دولت علویان را در طبرستان تشکیل بدهند زیرا مردم طبرستان که از ظلم و ستم والی خلیفه عباسی به تنگ آمده بودند از حسن بن زید که در ری بود دعوت کردند که به طبرستان برود، با رفتن وی شماری از مردم نامسلمان آن نواحی به دست وی اسلام آوردند و تعهد کردند که از وی حمایت کنند و او توانست منطقه مازندران و گیلان را به دست آورد و تشکیل دولت علویان را بدهد و این اولین دولتی بود که در شرق اسلامی بدون تأیید خلفای عباسی تشکیل شده بود و اگر چه این دولت تهدیدی بری خلفای عباسی بود ولی به خاطر آشفتگی‌هایی

تحول جایگاه سیاسی-اجتماعی علویان ترکیه در دوره حاکمیت حزب عدالت و توسعه

که خلفای عباسی با آن درگیری داشتند، نمی‌توانستند هیچ تحرکی را برای براندازی این دولت جدید علمی بردارند، لذا تا مدت‌ها علویان توانستند در آرامش به سر ببرند. (حکیمیان، ۱۳۶۸: ۶۸)

در سال ۲۸۶ هجری ابوعبدالله السبکی به ممارست از امام اسماعیلی عبیدالله بن مهدی توانست در آفریقا مغرب دور، مصر و شام تشکیل دولت دهد و در یمن نیز یحیی بن حسین در سال ۲۹۰ هجری قیام کرد و آن نقطه را تحت سلطه خود درآورد. (تاریخ ابن خلدون، ۱۳۷۱: ۲۸)

اما هنگامی که سلجوقیان از مغولان شکست خوردند. ترک‌های باقی مانده هر کدام به گروه‌های مختلف تقسیم شدند و حکومت‌های محلی تشکیل دادند. که حکومت عثمان بعدها به امپراتوری عثمانیان تبدیل شد و حدود ۶۵۰ سال برپیش از نیمی از جهان حکومت کرد. علویان در این میان نقش مثبتی در ایجاد این سلسله داشتند اما بعدا گرایش عثمانیان به مذهب اهل سنت به خاطر رقابت با صفویان بر علویان سخت گرفتند، قتل عام‌ها شد، اما علویان ماندند. (جمالی فر، ۱۳۹۲: نشریه زمانه)

۲- علویان در حکومت عثمانی

در اسناد دفاتر مهم عثمانی مواردی ذکر شده است که شیفتگی علویان را به شاهان صفوی نشان می‌دهد. به عنوان مثال در برخی اسناد آمده است که قزلباشان آناتولی طلا و زیورآلات همسران و دختران شان را برای کمک به شاه اسماعیل به ایران ارسال می‌کرده‌اند. و یا در سندی دیگر چنین آمده است که یکبار مأموران عثمانی که سرزده برای جستجو به خانه‌ای در منطقه سیواس رفته بودند در آنجا چکمه‌ای را می‌یابند که اهالی منزل با آن آب می‌نوشیده‌اند. (جمالی فر، ۱۳۹۲: نشریه زمانه)

عثمانیان سیاست‌های مختلفی را برای قطع ارتباط میان علویان آناتولی و جانب بالا (ایران صفوی) در پیش گرفته بودند. آنها به شدت علویان را کنترل می‌کردند و با تهمت‌های مختلف آنها را مجازات می‌کردند در این اسناد به ارسال کمک‌های مالی علویان به ایران، مهاجرت‌های دسته‌جمعی و پنهانی به ایران، سرقت از عثمانیان به نفع صفویان، انتقال آهن آلات، فولاد، طلا، نقره و... به ایران، جاسوسی برای صفویان و... اشاره شده است. سیاست‌های عثمانی همچون تفکیک میان علویگری و بکتاشیگری، انجام فعالیت‌های فرهنگی علیه علویان، جلوگیری از کوچ طوایف قزلباش به ایران، استفاده از جاسوس در قلمرو صفوی، تحریم اقتصادی علویان، تبلیغات منفی علیه حامیان صفویه و اقدامات نظامی علیه آنها، باعث گردید تا به تدریج دست صفویان از آناتولی کوتاه گردد.

در واقع اواخر قرن شانزدهم میلادی (نهم هجری) علویان از دیدگاه حکومت عثمانی، مردمی بد دین بودند که به واسطه حمایتشان از صفویان، تهدید سیاسی به شمار می‌رفتند. (جمالی فر، ۱۳۹۲)

از سوی دیگر شکل‌گیری، نیروگرفتن و حاکمیت سلسله صفوی در ایران و واقع شدن آن در همسایگی آناتولی، هویت و سرنوشت علویگری را به شدت متأثر ساخت شاه اسماعیل با بهره‌گیری از نارضایتی علویان از حاکمان عثمانی و عدالت خواهی ایشان و با اتکا به انگاره «مهدویت»، عقاید شیعه

امامیه را که دست کم از زمان «جدش شیخ حیدر» جنبه‌ای رسمی و علنی یافته بود در باورهای علوی نهادینه کرد، به گونه‌ای که ادبیات و آیین علوی مشحون از آموزه‌ها و باورهای شیعی اثنی‌عشری است. (حیدری، ۱۳۸۹: ۶۳-۸۶)

این تنش‌ها و تقابل‌های عثمانی، صفوی منجر به این شد که در سال ۹۲۰ هـ/ ۱۵۱۴ م سلطان سلیم به قصد نبرد با شاه اسماعیل صفوی به راه افتد.

جنگ میان دو طرف در گرفت و نهایتاً سپاهیان شاه اسماعیل که تعدادشان کمتر بود و نیز از سلاح آتشین بی‌بهره بودند، شکست خوردند. هدف یاوز سلیم از جنگ چالدران تنها وارد کردن ضربه‌ای مهلک به اسماعیل نبود بلکه هدف از بین بردن کامل دولت صفوی بود که در این میان با مقاومت اطرافیان خود مخصوصاً ینی چریها مواجه شد. این مقاومت به حدی جدی بود که پس از فتح تبریز و استقرار سلطان در آنجا، ینی چری‌ها چادر سلطان سلیم را گلوله باران کردند و او را مجبور کردند که تبریز را رها کرده و به قلمرو خود بازگردد. (جمالی فر: ۱۳۹۲)

در اواخر قرن شانزدهم میلادی پس از سست شدن پیوند علویان با صفویان، تحت فشار دولت عثمانی، علویان در روستاهای دور افتاده آناتولی و نیز بخش‌هایی از مناطق کرد نشین شرق منزوی شدند و این روند کم و بیش طولانی به جدایی و دوری هرچه بیشتر آنان از آموزه‌های شیعی به ویژه شریعت و آداب مبتنی بر فقه شیعی منجر شد، تا اینکه با اعلام جمهوریت از سوی کمال آتا ترک که خود یک بکتاشی بود به تدریج وارد جامعه ترکیه گردید و به ایفای نقش سیاسی پرداختند. (شه‌بازی، ۱۳۸۲: ۷۶-۸۰)

۳- علویان در دوران جمهوریت

خشم از عملکرد دولت عثمانی و تحریک روحیه‌ی ملی سبب شد تا علویان از ابتدای تأسیس حکومت جمهوری توسط کمال آتاتورک (۱۹۲۳) از آن حمایت کرده و بر اندیشه‌های وی تأکید داشته باشند. حمایت علویان از آتاتورک و تأثیر این حمایت در طول جنگ‌های استقلال به حدی بوده است که توانست مانع رویارویی اسلام‌گرایان سنی با دولت شود

با اینکه آتاتورک پس از تحکیم پایه‌های حکومت خود با استفاده از قدرت علویان به آنها پشت کرد و با تصویب قانون منع فعالیت‌های طریقت‌ها و گروه‌های دینی در سال ۱۹۲۵ م علویان را از صحنه کنار زد. جنایت‌های آتاتورک علیه علویان، اگر بیشتر از جنایات عثمانی‌ها نباشد، کمتر نیست و علویان هیچ‌گاه جنایت‌های وی را که حدود هفتاد سال پیش در «ارزنجان» و منطقه‌ای به نام «درسیم» رخ داد، از یاد نمی‌برند؛ جایی که با خاک یکسان شد و حتی نام آن تغییر یافت و نام تونجلی را بر آن نهادند پس از مرگ آتاتورک که نخست وزیرش یعنی عصمت اینونو که سال‌های سال نقش مغز متفکر دربار آتاتورک را بازی می‌کرد به قدرت رسید.

تحول جایگاه سیاسی-اجتماعی علویان ترکیه در دوره حاکمیت حزب عدالت و توسعه

در زمان وی علی رغم ادعای دولت مبنی بر اجرای بی کم و کاست جدایی دین از سیاست در عمل چنین نبوده است و همچنان که از متون احکام دادگاه عالی قانون اساسی نیز استنتاج می شود؛ جدایی دین که در عین حال مختص جامعه ی ترکیه نیز هست دولت به عنوان تنظیم کننده ی حوزه ی تفسیری و اجرایی دین عمل می کرد. این دخالت مستقیم دولت با هدف جهت دهی و حتی یکسان سازی هویت دینی در جامعه انجام می شد. این سیاست چیزی جز تضعیف پایه های عقیدتی علوی به وسیله ی آموزش تعالیم اسلامی حنفی ساخت و ساز مساجد سنی در روستاها و مناطق علوی نشین نبوده است. (هاشمی، ۱۳۹۱: ۱۱۵)

با این حال علویان در زمان استقرار حکومت لائیک «مصطفی کمال آتاتورک» اولین حزب خود به نام «حزب وحدت ترکیه» را تشکیل دادند. نقش پرچم سرخ رنگ آن حزب، عبارت بود از دوازده ستاره به نشانه دوازده امام که در میان آنها یک شیر به نشانه حضرت علی (ع) قرار داشت. (دونمز، همان، ۲۴)

۴- علویان در دوره ی چند حزبی

با شروع دوره ی چند حزبی جلال بایار رهبر حزب دموکرات به ریاست جمهوری رسید و صحنه ی سیاسی و اجتماعی ترکیه و به تبع آن جامعه ی علوی وارد مرحله ای جدید شد دوره ی حاکمیت جلال بایار برای علویان پراهمیت بود به ویژه سیاست گسترش کشاورزی این حزب، علویان را که در آن زمان بیشتر در مناطق روستایی ساکن بودند، تحت تأثیر قرار داد.

اما بعد از اندکی و پس از کودتای ۱۹۶۰، اصلاحات سیاسی جدید در ترکیه پدید آمد. جنبش های چپ به موازات گسترش در سراسر دنیا صحنه ی اجتماعی ترکیه را نیز متأثر ساخت و علویان و به ویژه جوانان علوی در پی آگاهی از آموزه های سوسیالیستی وارد فعالیت های سیاسی و اجتماعی ترکیه شدند. با بروز اتفاقات یاد شده، بخش سکولار جامعه ی ترکیه به ویژه قشر روشنفکر علویان به این باور رسید که صحنه ی سیاسی آن زمان، تهدیدی بزرگ برای جمهوری و در واقع کودتا علیه ارزش های لایسیسم و کمالیسم است. بنابراین در سال ۱۹۵۰ که گروهی از علویان مناطق آناتولی که از حزب دموکرات (حزب راست گرای عدنان مندرس) حمایت کرده بودند ناچار شدند از طرفداری آن دست بردارند زیرا عملکرد حزب در جهت مخالف فلسفه علوی به حرکت درآمده بود. آنها در سال ۱۹۶۵ با جریان TIP و سوسالیست ها هماهنگ و همگام شدند و سپس به حزب SHP به سرکردگی «بولنت اجویت» پیوستند. (زارع، ۱۳۸۷: ۲۳۵)

پس از این تجربه، می توان گفت سکولاریزم، به عنوان کلیدی مشخص کننده ی تمایلات سیاسی بخش قابل توجهی از اقشار روشنفکر جامعه ی علوی عمل کرده است. جامعه ی اهل سنت، علویان را در این کودتا و نیز کودتاهای مشابه بعدی ارتش به عنوان شریک و یا دست کم پشتیبان، گناهکار دانسته است. (کولوچ، همان، ۱)

پدیده‌ی قابل توجه دیگر در این سال‌ها شکل‌گیری موج مهاجرت از روستاها به شهرها بود. شماری از علویان روستایی که به شهرها مهاجرت کردند موفق به تحصیل در دانشگاه‌ها شدند و در روندی پرشتاب، درگیر جنبش‌های چپ‌گرای پا گرفته در دانشگاه‌ها و اطراف آن گردیدند. (هاشمی، همان، ۱۱۶)

پیوستگی و همبستگی میان علویان ساکن در حلبی‌آبادها و مناطق حاشیه‌ای و فقیرنشین شهرها با گروه‌های چپ‌گرا اوضاع و احوال جامعه‌ی علوی را به ورود فعال در صحنه‌ی سیاسی تشویق کرد و به این ترتیب حزب «اتحاد بزرگ ترکیه» به رهبری «تحسین برکمان» از سوی علویان تأسیس شد. البته هدف اعلام شده‌ی این حزب دعوت تمامی شهروندان جمهوری ترکیه به وحدت و حفظ اتحاد و انسجام ملی ترکیه در قالب یک ملت و یک زبان و محافظت از ارزش‌های آتاتورکی همچون؛ سکولاریزم و دموکراسی بود. (همان، ۱۱۷)

از دیدگاه «رضا زلیوت» نویسنده‌ی نامدار علوی، گرایش و وابستگی جوانان علوی به جناح چپ نوعی هدایت‌خواهی است. از این منظر، علویان که مدّت‌ها به خاطر اعتقادات و فرهنگ توسط اهل سنت نادیده گرفته شدند هویت خود را در میان گرایش‌های چپ جستجو کردند. بنابراین، علویان با پنهان کردن مذهب خود و در آمیختن با گرایش‌های چپ به جایگاهی در جامعه دست یافتند. به طور خلاصه، اکثریت علویان فراتر از چپ بودن، نوعی دولت‌گرایی را دنبال کرده‌اند. با این که علویان از حزب جمهوری خلق رنجیده شدند و در دوره‌ی تک‌حزبی به حزب دموکراتیک رأی دادند، اما دلبستگی آنان به حزب جمهوری خلق هرگز تغییر نکرده است. (بلگ 1992:159)

از سوی دیگر چپ‌گرایی با شیوه‌ی زندگی علوی عجین شده و به یک عنصر از هویت آنان تبدیل شده بود. در نتیجه یک پیوستگی میان سوسیالیسم و علویگری به وجود آمد. در انتخابات ۱۹۷۵ و سپس ۱۹۷۷ حزب «حرکت ملی» ۸ به پارلمان راه پیدا کرد و اقدامات ایده‌آلیستی خود را آغاز نمود و این امر عواقب ناخوشایندی برای چپ‌گرایان داشت این حزب که به ویژه از جانب اهل سنت و ملی‌گرایان پشتیبانی می‌شد. کردها و علویان را هدف قرار داد و حملات به علویان را در سال ۱۹۷۸ در مناطق علوی نشین «ملاتیا» «سیواس»، «قهرمان مرعش»، «چوروم» و دیگر شهرها رهبری کرد.

با به قدرت رسیدن حزب «مام میهن» تحت رهبری «تورگوت اوزال» در ۱۹۸۳، انجمن‌ها و اجتماعات یک بار دیگر اجازه‌ی فعالیت یافتند و گروه‌های دینی و قومی آزادی عمل بیشتری پیدا کردند و بسیج و هویت‌خواهی علوی توسط یک حزب سیاسی که در ۱۹۹۵ با حمایت نخبگان علوی تأسیس شد مورد پشتیبانی قرار گرفت. در یکم سپتامبر ۱۹۹۵ جنبش آشتی دموکراتیک که یک حزب سیاسی علوی بود به رهبری علی حیدر وزیر اوغلو تأسیس شد. اما بیشتر علویان بر این باور بودند که تأسیس یک حزب سیاسی فرقه‌ای یا مذهب به لحاظ سیاسی زیان‌آور است؛ لذا از این حزب پشتیبانی نکردند و ترجیح دادند که به احزاب سیاسی بزرگ و فراگیر رأی دهند. با این حال، ایجاد یک حزب سیاسی علوی، بدون

تحول جایگاه سیاسی-اجتماعی علویان ترکیه در دوره حاکمیت حزب عدالت و توسعه

شک نشانه ای از اهمیت و قدرت بسیج علوی بود. (همان) از زمان روی کار آمدن حزب مام میهن به رهبری تورگوت اوزال، در سال ۱۹۸۳ ترکیه وارد مرحله جدیدی از تاریخ خود شد و علی رغم فراز و نشیب ها توانست با سرعت در زمینه های مختلف از جمله اقتصاد، سیاست و فرهنگ پیشرفت نماید. اسلامگرایان ترکیه برای رفع موانع قانونی که بعداً به وجود آمد، احزاب دیگری تشکیل دادند که مشهورترین آنها احزاب «فضیلت» و «عدالت و توسعه» است. حزب اخیر در دو انتخابات پیاپی سال های ۲۰۰۲ و ۲۰۰۷ به پیروزی رسید. و اکنون رییس جمهور (عبدالله گل) و نخست وزیر ترکیه (رجب طیب اردوغان) از حزب عدالت و توسعه هستند. (دنیای اقتصاد، ۱۳۸۶)

۵- حزب عدالت و توسعه و سیاست های توسعه ای این حزب

در سال های اخیر، حزب عدالت و توسعه به موازات تغییر نگرش های حزب در باب لیبرالیسم و همسو با تمایل به نقش آفرینی در چارچوب ترتیبات سیاسی و امنیتی اروپایی در منطقه و آرمان الحاق به اتحادیه ی اروپایی مجبور به اعمال تغییراتی در رفتار خود در قبال اقلیت های این کشور به طور کلی و علویان به طور ویژه شده است.

الف) تلاش حزب عدالت و توسعه برای عضویت در اتحادیه اروپا :

ترکیه در سال ۱۹۵۲ رسماً به پیمان ناتو پیوست و این نخستین گام برای پیوستن قانونی این کشور به تمدن اروپای غربی بود. گام بعدی و مهم تر را در ۳۱ ژوئیه ۱۹۵۹ با درخواست عضویت در اتحادیه اروپا برداشت. (نورالدین، همان، ۳۳)

در سپتامبر سال ۱۹۶۳، نخستین گام عملی برای حضور ترکیه در اتحادیه اروپایی برداشته شد. در این سال تفاهم نامه همکاری آنکارا برای پیوستن ترکیه به اتحادیه امور گمرکی و در نهایت عضویت دائم این کشور در "جامعه اقتصادی اروپا" به امضا رسید. (محمود واعظی، حسن نقدی نژاد، همان، ۲۶)

در سال های اخیر بی ثباتی اقتصادی، مسأله کردها، دموکراسی و حقوق بشر، موضوع قبرس و روابط با یونان، تراکم جمعیت، دخالت نظامیان، ساختار فرهنگی و اجتماعی ترکیه و مهاجرت ترک ها به اروپا از جمله موانعی هستند که اتحادیه اروپا برای پیوستن ترکیه مطرح کرده است. دولت ترکیه برای این که بتواند موانع مطرح شده برای عضویت این کشور در اتحادیه اروپا را رفع کند. (صادقی، ۱۳۹۳)

در این راستا احزاب عدالت و توسعه، سیاست های مبنی بر رعایت حقوق بشر و حق شهروندی، حذف اعدام از مجازات ها، تأکید بر رعایت حقوق اقلیت های قومی و دینی، رفع تبعیض های جنسیتی، کاهش تعداد و نقش نظامی ها در منصب های اجرایی از جمله دبیر شورای امنیت ملی و دبیر شورای آموزش و پرورش و... به مرحله اجرا در آورد.

اگرچه این اقدامات از طرفی با هدف برآوردن خواست اتحادیه اروپا انجام شد، از طرفی باعث شد که اقلیت های قومی (به خصوص کردها) و اقلیت های دینی (علوی ها و طریقت های مذهبی) طرفدار او و به حامیان حزب عدالت و توسعه تبدیل شوند. (واعظی، نقدی نژاد: ۲۲۸-۲۲۹)

پس از این که ترکیه اصلاحاتی را برای عضویت خود در اتحادیه اروپا در داخل کشور انجام داد باز هم کشورهایی بودند که با عضویت ترکیه در اتحادیه اروپا مخالفت کردند. (صادقی، همان)

باید گفت که دیدگاه مشترکی در میان اعضای اتحادیه اروپا نسبت به عضویت ترکیه وجود ندارد. چشم اندازی که بسیاری از کشورهای عضو اتحادیه را نگران می کند، ورود ۷۰ میلیون ترک مسلمان به این اتحادیه است. تفاوت فرهنگی و دینی مهم ترین مانع در این راه به شمار می آید. اتحادیه اروپا تأکید دارد که دلیل اصلی عدم پذیرش ترکیه این است که آنکارا هنوز اصلاحات مورد نیاز برای کسب صلاحیت عضویت در این اتحادیه را به اجرا در نیاورده است. (واعظی، همان، ۵۹-۵۸)

ب) احیا امپراتوری عثمانی و بازگشت به نقش تاریخی ترکیه:

با رد عضویت ترکیه در اتحادیه اروپا و همزمان مذاکراتی که در این خصوص انجام می شود، ترکیه ترجیح می دهد تعریف جدیدی برای اثبات وجودی خود مطرح کند. این تعریف، سیاست نگاه به منطقه خاورمیانه و جهان اسلام است که می تواند ترکیه را برای بازگشت به گذشته تاریخی اش در قالب امپراتوری عثمانی تحریک کند، دورانی که در تحولات و معادلات منطقه خاورمیانه نقشی اساسی و محوری به عهده داشت.

ترکیه دیروز بعد از پشت سر نهادن چندین دهه مشکلات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی که طی آن کشور بازمانده از امپراتوری عثمانی به مرد بیمار اروپا شهرت یافته بود، به ترکیه امروزی تبدیل شده است که یکی از ۲۰ قدرت بزرگ اقتصادی دنیا به شمار می رود. البته موفقیت های ترکیه تنها در عرصه اقتصادی نیست، رجب طیب اردوغان سال ۲۰۰۹ به عنوان موفق ترین رهبر خاورمیانه نیز انتخاب شد و دیپلماسی ترک ها همواره مورد تأیید بسیاری از کشورها قرار گرفته است. ترکیه اگر چه در این دیپلماسی، راه نزدیکی به کشورهای اسلامی را در پیش گرفته است، اما همچنان در رویای الحاق به جامعه اروپاییان است؛ این رویا باعث انتظار بیش از یک دهه ای ترک ها شده است. (مرشدی: ۱۳۸۹)

در واقع آنکارا در حال متوازن کردن روابط خود با تمامی این بازیگران است و نقش بزرگ تریرا برای خود، به عنوان یک قدرت منطقه ای که ارتباطات محکمی با تمام بازیگران مهم منطقه دارد و همچنین از اعتبار بین المللی برخوردار است، قایل است.

از این رو، حزب عدالت و توسعه با رویکردهای مثبت آنکارا در قبال برخی از کشورهای منطقه به ویژه پرونده هسته ای ایران، حمایت از مردم فلسطین، رفع اختلافات دیرین با کشورهای چوچون ارمنستان و یونان سعی دارد با بازسازی و بهبود روابط با کشورهای عربی و تلاش برای ایفای نقش میانجی در

تحول جایگاه سیاسی-اجتماعی علویان ترکیه در دوره حاکمیت حزب عدالت و توسعه

بحران های منطقه ای و گسترش روابط اقتصادی منطقه ای، مسیرهای دیگری را برای تکمیل سناریوی پیوستن این کشور به اتحادیه اروپایی دنبال کند.

داوود اوغلو اعتقاد دارد اتحادیه اروپا بدون ترکیه یک بازیگر قدیمی و منفعل باقی خواهد ماند و این حرف به معنای آن است که این ترکیه است که می تواند اروپا را در ارتباط با شرق فعال نگاه دارد و بدون ترکیه، اتحادیه اروپا منطقه ای محصور است ولی با ترکیه، انرژی و خون شرق از طریق خلیج فارس وارد رگ های اروپا می شود و نقش اتحادیه اروپا در معادلات جهانی افزایش پیدا می کند. (برزگر: ۱۳۹۳)

بر این اساس مؤلفه های تشکیل دهنده دکترین عمق استراتژیک داوود اوغلو را می توان چنین نام برد: ۱- ترکیه باید نقش پررنگ، فعال و متناسب با تاریخ پر شکوه گذشته و عمق جغرافیایی خود ایفا کند. ۲- برای اجرای بهتر آن می بایست بر روی قدرت نرم خود سرمایه گذاری کند. چرا که کشورش با همه مناطق ذکر شده دارای روابط تاریخی و فرهنگی است.

۳- نهادهای سیاسی داخلی این کشور می توانند الگویی برای کشورهای این مناطق باشند. ۴- اقتصاد آن بازوی قدرتمندی برای پشتیبانی از این روابط است.

۵- باید در مدیریت بحران های منطقه ای و بین المللی نقش مهمی را ایفا کند.

۶- با همکاری اقتصادی، سیاسی و امنیتی با کشورهای منطقه، نیاز به مداخله قدرت های خارجی را از بین ببرد.

۷- به جای التماس و صرف هزینه های گزاف برای پیوستن به اتحادیه اروپا، باید روی کشورهای منطقه سرمایه گذاری کند مخصوصاً کشورهایی که زمانی جزو امپراتوری عثمانی بوده اند. (شکوهی: ۱۳۹۰)

جان کلام این که نوعثمانی گرایی، ترکیه نقش هایی را در منطقه خاورمیانه بازی می کند و استراتژی هایی را دنبال می کند که اهمیت استراتژیک این کشور را روز به روز بیشتر می کند. حرف نوعثمانی گرایی جدید این است که ترک ها دامنه نقش و نفوذ خود را در مناطقی که یک زمانی بخشی از امپراتوری عثمانی بود افزایش دهند البته نه مانند امپراتوری عثمانی که نقش خود را با افزایش ارضی بیشتر می کرد بلکه حرف آن ها این است که ترکیه تنها کشوری در خاورمیانه است که می تواند با همه صحبت کند.

۶- جایگاه علویان در دوره حزب عدالت و توسعه

حزب عدالت و توسعه ضمن توجه به مطالبات قومی و مذهبی در ترکیه به ویژه در ارتقای جایگاه علویان در این کشور اهمیت ویژه ای داده است اگرچه علویان به خاطر ترس از تصاحب قدرت از سوی سنی های افراطی با احتیاط از اصلاحات به وجود آمده برخوردار می کنند. به موازات تغییر نگرش های حزب عدالت و توسعه در باب لیبرالیسم و همسو با تمایل به نقش آفرینی در چارچوب ترتیبات سیاسی و

امنیتی اروپایی در منطقه و آرمان الحاق به اتحادیه ی اروپایی و در نتیجه استلزام عملکرد در محدوده ی استانداردهای آن مجبور به اعمال تغییراتی در رفتار خود در قبال اقلیت های این کشور به طور کلی و علویان به طور ویژه شده است.

سیاست های اخیر حزب عدالت و توسعه باعث شده است که مذهب در عین این که دخالتی در امور سیاسی ندارد اما در عرصه فرهنگی و اجتماعی نمودی والا یافته و به سمت جایگاه ویژه خود که همانا اصلاح جامعه و رساندن آن به سعادت معنوی است، راه پیماید در این زمینه می توان به اقداماتی همچون؛ حضور اردوغان در مراسم عاشورا، حضور رئیس سازمان دیانت ترکیه به همراه مفتی استانبول در جمع خانه های علوی و وعده ی به رسمیت شناختن این مکان ها به عنوان عبادتگاه های مجزا و خاص علویان اشاره کرد. (هاشمی: ۱۲۰)

الف) برگزاری آزادانه آیین های مذهبی علویان :

آزاد بودن برگزاری مراسم پیروان مولوی، حاجی بکتاشی و تمام مذاهب اسلامی از جمله علویان، در این دوره نمود کامل دارد به طوری که در محرم امسال در ترکیه وضع به گونه دیگری بود. دولت این کشور یک کانال دولتی را به پخش مراسم محرم اختصاص داد. در همین راستا در چند سال اخیر در شهرهای مختلف ترکیه از جمله در استانبول مراسم باشکوهی در ماه محرم برگزار می شود.

نخست وزیر ترکیه در یکی از این مراسم شرکت کرد و گفت: « ما یک شبکه در ماه محرم به علویان اختصاص دادیم. سی و دو صفحه در کتاب های درسی به علویان اختصاص دادیم، و آثار ناظم حکمت را مطرح کردیم از مهجوریت به در آوردیم.»

اردوغان همچنین با تجلیل از امام حسن «ع» و امام حسین «ع» به عنوان نواده های پیامبر «ص» که مورد احترام همه مسلمانان هستند، گفت: «خیلی تلخ است که دیدیم شخصیتی چون حضرت حسین که پیامبر دوستدار او بود و بارها ایشان را بوییده و بوسیده بود در سال ۶۱ هجری و کمتر از نیم قرن پس از رحلت پیامبر مظلومانه به شهادت می رسد. تسلائی خاطر ما این است که حضرت حسین در عالی ترین مرتبه شهادت قرار دارد.»

نخست وزیر ترکیه با اشاره به اینکه چشم انتظار به دنیا آمدن نوه اش است افزود: " نام برادر زن بزرگ من حسین است، اسم دومین برادر زنم حسن است و اسم دیگری علی است و الان هم چشم انتظار به دنیا آمدن نوه ام هستیم. نام یکی از آنها را علی خواهیم گذاشت. چرا که اهل بیت میراث بر جای مانده از پیامبر «ص» برای همه ما مسلمانان است. سبب اتحاد ماست. داغی که ۱۳۷۴ سال پیش با شهادت حسین «ع» بر دل مسلمانان است، هنوز التیام نیافته است و این داغی است که در دل تمام امت اسلام وجود دارد. من معتقدم حضرت حسین «ع» بیش از آنکه از ظلمی که بر ایشان در حادثه

تحول جایگاه سیاسی-اجتماعی علویان ترکیه در دوره حاکمیت حزب عدالت و توسعه

عاشورا در کربلا رفت رنجیده خاطر باشد از افتادن تفرقه در دامن جهان اسلام پس از حضرت علی «ع» و امام حسن «ع» و امام حسین «ع» رنجیده خاطر بود. (عصرایران، ۱۳۹۲)

همچنین همزمان با ایام عید سعید غدیر، شیعیان ترکیه در ۱۰ شهر این کشور ویژه برنامه های غدیر را برگزار کردند. این مراسم جشن در مساجد و مراکز شیعی در شهرهای آنکارا، قارص، اغدیر، مالاتیا، بورسا، مانیسا و ازبیر برگزار شد. در گسترده ترین و بزرگ ترین این مراسم، در یازدهمین سال متوالی، مراسم ویژه ای از سوی بنیاد فرهنگ و همبستگی اهل بیت (ع)، با حضور هزاران تن از شیعیان و علویان ترکیه در شهر حاتای برگزار شد که طی آن سخنرانان و مداحان در خصوص فلسفه، اهمیت و تأثیر واقعه تاریخی غدیر خم و فضایل شخصیتی حضرت علی (ع) سخنرانی کردند.

علی یرآل، رئیس بنیاد همبستگی و فرهنگ اهل بیت (ع)، طی سخنانی در این مراسم، با اشاره به اینکه تا ۱۱ سال قبل عاشقان اهل بیت (ع) در ترکیه به طور مخفی مراسم عید غدیرخم را برپا می کردند، گفت: از ۱۱ سال پیش به ابتکار این بنیاد، مراسم یاد شده به طور رسمی و آشکار برگزار می شود و حتی مسئولان رسمی دولتی نیز در این مراسم حضور می یابند.

ب) فعالیت های فرهنگی کتب و آثار منتشره شده علویان در دوره حزب عدالت و توسعه :

پس از لغو ممنوعیت انتشار هزاران کتاب در ترکیه از جمله «مانیفست حزب کمونیست» اثر «کارل مارکس و انگلس» و نیز آثار «ناظم حکمت» شاعر معروف ترکیه که به مدت چندین دهه ممنوع اعلام شده بود، این کتاب ها به بازار برمی گردد. این در حالی است که پارلمان ترکیه اوایل ماه جولای سال گذشته میلادی قانونی را تصویب کرد که بنا بر آن همه احکام قضایی و اداری که پیش از سال ۲۰۱۲ صادر شده و به موجب آنها «کتاب ها یا نشریه ها مصادره، ممنوع یا از فروش یا توزیع ممنوع شده اند» در صورتی که هیچ دادگاهی طی شش ماه خواستار تمدید این ممنوعیت نباشد، خود به خود ساقط می شود.

«کورشال کاپرال» مدعی العموم ترکیه نیز ماه دسامبر گذشته اعلام کرده بود که بار دیگر ممنوعیت هیچ کتابی را در آنکارا تمدید نمی کند که به این ترتیب ۴۵۳ کتاب و ۶۴۵ نشریه که در فهرست پلیس قرار دارد، اجازه انتشار پیدا می کند. (دبیری، ۱۳۹۱؛ دیپلماسی ایرانی) از جمله کتاب های منتشر شده دور دوران حزب عدالت و توسعه در حوزه علویان کتاب ولایت نامه و یادبود علوی است که مسئولان بلند پایه این حزب خود برای این کتاب ها مقدمه نوشته اند.

ولایت نامه از جمله کتاب های منتشر شده در دوره حزب عدالت و توسعه است. کتاب مقدس علویان بکتاشی که شرح مقامات و مراتب باطنی حضرت حاج بکتاش ولی را به روایتی عرفانی و ساده بیان داشته است. کسی که محل تولدش ایران و در نیشابور و مرگش در حد فاصل شهر آنکارا و قیصریه در روستایی است که علویان برای زیارت به آنجا می روند.

پروفسور علی باراداک اوغلو رئیس سازمان دیانت ترکیه مقدمه ای بر متن ترکی این کتاب نوشته که به فارسی نیز ترجمه شده است. در این مقدمه راجع به کتاب فعلی نوشته است: موضوع اصلی این آثار، عشق الهی، دوستی محمد «ص» و اهل بیت او، حضرت علی «ع» و سلاله اش می باشد. در مقدمه دیگری که عثمان اگری رئیس پروژه نشر آثار علویان نوشته، آمده است «کنگره انتشارات دینی که از سوی ریاست امور دیانت در سال ۲۰۰۳ در آنکارا به منظور ایجاد شناخت بیشتر میان طبقات مختلف اجتماعی برگزار شد هم جوشی و حفظ وحدت ملی، توسعه فرهنگی در کره خاکی امروز و هم زیستی با فرهنگ ها پر کردن خلاء های علمی، موضوعی و اطلاعاتی به روش های علمی را امری ضروری دانسته است».

در پایان آن چندین اثر منسوب به وی مانند کتاب الفوائد، مقالات، شرح بسم الله، شطحیه و مقالات غیبیه و کلمات عینیه درج شده است.

یادبود علوی از ژوئن سال ۲۰۰۹ تا اواخر ژانویه سال ۲۰۱۰ کشور ترکیه به مدت ۹ ماه شاهد برگزاری سلسله کارگاه هایی درباره جامعه علویان ترکیه با حضور مقام های دولتی، روشنفکران و رهبران جامعه بزرگ علویان ترکیه بود.

این کارگاه برای نخستین بار در کشور ترکیه برگزار شد و مباحثی درباره جامعه علویان و اعتقادهای آنان و همچنین جایگاه آنان در جامعه ۷۴ میلیونی ترکیه در آن مطرح شد. اکنون این بحث ها در قالب یک مجموعه کتاب ۱۱ جلدی منتشر شده است.

رجب طیب اردوغان نخست وزیر ترکیه در مقدمه ای بر این کتاب که با عنوان «یادبود علوی» منتشر شده، به گام های دولت خود برای یکپارچگی دموکراتیک، گسترش آزادی و احترام به حقوق بشر اشاره کرده است.

(زارع: ۳۰۰)

گذشته از کتاب های یاد شده اشاره می شود به مصاحبه های مختلف رحیم انورشان رحمانی، از رهبران و روحانیان سرشناس شیعه ترکیه و مسؤول مؤسسه آل البیت (ع) در این کشور که بیش از یک دهه است پس از پایان تحصیلش در حوزه علمیه قم به ترکیه بازگشته است و به فعالیت های فرهنگی و مذهبی در حوزه ی شیعی اشتغال دارد.

همچنین پدید آمدن برخی از مراکز فرهنگی شیعی مانند انتشارات کوثر به تقویت فرهنگی شیعی کمک فراوانی کرد و در سال های اخیر یکی از مهمترین اقدامات فرهنگی ترجمه چندین مجلد تفسیر المیزان به ترکی و چاپ آثاری چون کتب شهید مطهری نه تنها موجب تقویت اندیشه های شیعی شده بلکه تقویت اندیشه فلسفی را نیز موجب شده است.

ویا بنیاد آموزشی جم به رهبری پروفسور عزالدین دوغان نشریه پر تیراژی را با نام «جم» منتشر می کند.

تحول جایگاه سیاسی-اجتماعی علویان ترکیه در دوره حاکمیت حزب عدالت و توسعه

گذشته از این، بخش های کوتاهی در خصوص معرفی علویگری در کتب تعلیمات دینی گنجانده شده و برخی از کتب علوی نیز از جانب سازمان دیانت ترکیه به چاپ رسیده است. (هاشمی: ۱۲۱)

در حال حاضر مطابق آمار سازمان دیانت ترکیه، نزدیک به ۲۰۰ مسجد شیعه در شهرهای اغدیر و قارص، ۱۸ مسجد در استانبول و تعدادی نیز در آنکارا، بورسا و از میر وجود دارد و علاوه بر این ۱۰ تشکل شیعه نیز در سراسر کشور پدید آمده است.

حرکتی که برای انتشار آثار علویان بکتابی آغاز شده است از دو سوی مورد حمایت است. نخست دولت ترکیه و سازمان دیانت که قصد دارد وحدتی میان گروه های مختلف اجتماعی فراهم کند و از این جهت خود بهترین چاپ ها را از آثار علویان داشته و اجازه برگزاری مراسم را به آنان می دهد.

دوم علویانی که در تلاش هستند تا وحدتی میان علویان ترکیه، عراق و ایران فراهم کنند، از این رو به ترجمه این آثار و تلاش برای ارائه تعبیری رساتر از اندیشه های علوی ارائه دهند.

ج) توجه دولتمردان عدالت و توسعه به علویان در واگذاری مناصب دولتی:

در دستگاه های اداری طی پانزده سال اخیر جایگاه اجتماعی علویان در سطوح مختلف جامعه ارتقا یافته است و علویان در همه مراکز، سازمان، تشکیلات دولتی در سطوح عالی امور لشگری و کشوری و نیز مراکز اقتصادی، فرهنگی بخش خصوصی ترکیه، نفوذ و فعالیت چشم گیری داشته اند طی تصمیم های مقطعی و مهندسی شده، از ورود کاندیدا های علویان به پارلمان، شهرداری ها، حمایت واز میان فرهیختگان و مشاهیر علوی در نخست وزیری و سازمان امور دیانت ترکیه، مشاورینی منصوب شده است. (مرجائی نژاد: ۱۳۹۲) در همین حال، عبدالله گل نیز سهم خود را جداگانه ادا کرده و به نوبه ی خود به ایجاد آشتی میان علوی و سنی کمک می کند. آخرین نمونه از اینکار وی، در ۱۵ نوامبر و طی سفر به شهر ارزنجان صورت گرفت، گل در این شهر با بزرگان علوی در سیموی، عبادتگاه علویان ملاقات کرد.

عبدالله گل به بزرگان علوی گفت: " این کشور به همه ی ما تعلق دارد. اجداد ما نیز، درست مانند اجداد آنها، با هم در اینجا زندگی می کردند. بنابراین، تنها زمانی همه چیز رو به بهبود خواهد رفت که ما با یکدیگر گفت و گو کرده و با عشق و احترام رفتار کنیم، " وی این سخنان را در حضور رسانه ها مطرح کرد و با استقبال خوبی هم مواجه شد.

بنابراین اگرچه بعد از روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه علویان نیز همانند سایر سکولارها چندان خشنود نشدند. (دبیری: ۱۳۹۱) اما سیاست های رهبران جوان حزب و مشی معتدل حزب و نمایندگی کردن بخش های گوناگون جامعه، خط بطلانی بر این اعتقادهای کشید چراکه کارنامه موفق حزب در دوره اول و دستاوردهای اقتصادی حزب از قبیل کاهش میزان تورم به طور تقریبی سه رقمی به کمتر از ۷ درصد،

افزایش قدرت پول ترکیه، افزایش صادرات و افزایش میزان جذب توریست موجب روی آوردن بیشتر مردم به حزب عدالت و توسعه در انتخابات ۲۰۰۷ شد.

از سوی دیگر با نزدیک شدن آنکارا به شیعیان، انتظار می رود اثرات مثبتی برای علویان داشته باشد، که مذهب آنها نیز ریشه در اسلام شیعه دارد. این امر به ویژه اکنون به شدت مصداق دارد، چرا که به نظر می رسد دولت اردوغان، تهدیدات امنیتی ناشی از حمایت از گروه های سنی افراطی در سوریه، و علیه دولت عمدتاً علوی اسد را به خوبی درک کرده است. (ایدیز، سمیت: ۱۳۹۲)

در راستای همین توجه حزب عدالت و توسعه به شیعه و اصالت علویان است که چند سالی مراسم عزاداری محرم در شهرهای مختلف ترکیه از جمله آنکارا، استانبول، ارزروم، اقدیر، قارص، ارزنجان و... با همکاری رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران با مشارکت شیعیان این کشور برگزار می شود. (فرهنگ و ارتباطات اسلامی، ۱۳۹۳) ویا سریالی پرمخاطب چون "مختارنامه" که به مبارزات توأبین به رهبری مختار پس از قیام عاشورا می پردازد با دوبله ترکی استانبولی در شبکه های تلویزیونی ترکیه به ویژه کانال هفت این کشور به نمایش درآمد.

بازدید اخیر و بی سابقه ی داوود اوغلو از شهرهای مقدس نجف و کربلا، و جلساتی با روحانیت شیعه در عراق از جمله با آیت الله سیستانی و مقتدی صدر، گذشته از آن سفر داوود اوغلو به ایران و (سفر روحانی در خرداد ۹۳ به ترکیه) از ذوب شدن یخ روابط میان دولت اردوغان و جامعه شیعه عراق و ایران حکایت می کند (ایدیز، سمیت: ۱۳۹۲) که می تواند از این ناحیه نیز بازخورد مثبتی برای علویان داشته باشد. با این حال بکیر بوزداگ، معاون نخست وزیر، ایدئولوگ حزب کلیدی عدالت و توسعه (AKP) که در ضمن رهبری سیاست "علوی پذیر" دولت را نیز بر عهده دارد، عقیده دارد که علویان نباید همه انتظارات خود را در یک بسته جستجو کنند، زیرا دولت سرگرم طراحی بسته ای جداگانه برای علویان است. (ایدیز، سمیت: ۱۳۹۲)

نتیجه گیری

بررسی بسیاری از موارد طرح شده در خصوص علویان در آثار نویسندگان و محققین این حوزه، سه واقعیت تاریخی را مشخص می سازد: نخست این که علویان همواره تحت ستم دولت سنی عثمانی بوده اند، دوم آن که علویان از طریق یک پیمان همکاری و اتحاد با دولت کمالیستی سعی کردند تا از به حاشیه رانده شدن توسط دولت تحت حاکمیت سنی ها خلاصی یابند. و سرانجام این که علویان امروزه وارد مرحله ی دیگری از دولت پساکمالیستی شده اند و آن اینکه حاکمان حزب عدالت و توسعه حمایت روزافزونی از اقلیت های قومی و مذهبی این کشور به عمل می آورند.

فروپاشی عثمانی و تشکیل جمهوری ترکیه، آغاز امیدواری به امکان حضور و فعالیت های اجتماعی علویان در ترکیه محسوب می شود. به دلیل نقش بارز جامعه علویان در پیروزی آتاتورک طی جنگ های

تحول جایگاه سیاسی-اجتماعی علویان ترکیه در دوره حاکمیت حزب عدالت و توسعه

استقلال طلبانه ، بنیان نظام جمهوریت و مؤسسين حزب جمهوريخواه خلق (کمال آتاتورک و عصمت اینونو) سعی به اعطای امتیاز های اجتماعی به ویژه در زمینه های سیاسی ، اقتصادی ، فرهنگی و بهره مندی از مشاهیر علوی نمودند. اما به دلیل ستم های عثمانی و محرومیت های چند صد ساله ، شخصیت های نخبه ، متخصص ، تحصیلکرده در جامعه علوی ، بسیار نادر بودند و نتوانستند به طور مناسب در سطح حکومت قرار گیرند.

علاوه بر آن ایجاد دولتی لائیک و سکولار از سوی آتاتورک و حذف اکثر نمادهای اسلامی سبب شد کمالیسم تلاش ها و اقدامات علویان برای استقلال ترکیه را به فراموشی سپرده بدون توجه به خواسته های آنان حذف آیین ها و نمادهای مذهبی علوی و علوی‌گری را توأمًا با حذف نمادهای اسلامی در اولویت برنامه های خود قرار دهد.

اما پس از کودتای سال ۱۹۸۰ م. توسط ژنرال کنعان اورن و طی سیاست های گشایشی دوره زمامداری تورگوت اوزال، شرایط مناسبی ایجاد گردید تا استعداد های جامعه علوی ، ظهور، معرفی و به کارآیی نائل گردند. اما در دوره ی حاکمیت حزب عدالت و توسعه ، جایگاه اجتماعی علویان در سطوح مختلف جامعه ارتقا یافته است و ، علویان در همه مراکز، سازمان ها و تشکیلات دولتی و نیز مراکز اقتصادی ، فرهنگی بخش خصوصی ترکیه ، نفوذ و فعالیت چشم گیری دارند. حتی در سال های اخیر و در دوره زمامداری حزب عدالت و توسعه ، بسیاری از علویان به خاطر اهداف و سیاست های این حزب در همگامی و همنوایی با جامعه جهانی همچنین احیا امپراتوری عثمانی، در سطوح عالی امور لشگری و کشوری ترکیه به عنوان شخصیت های مطرح در جامعه حضور و فعالیت دارند.

علاوه بر آن ممنوعیت انتشار هزاران جلد کتاب در ترکیه با آمدن حزب عدالت و توسعه لغو و شخصیت های برجسته علوی در این دوران آزادانه به انتشار نظرات خود در باره علوی گری در نشریات مختلف پرداختند، آثار «ناظم حکمت» شاعر معروف ترکیه که به مدت چندین دهه ممنوع اعلام شده بود، به بازار آمد و گذشته از اینها دهها کتاب در این دوره چاپ و منتشر و برخی از مطالب مربوط به علویان در کتاب های درسی گنجانده شد .

همچنین مراسم مذهبی و آیین های سنتی چون محرم، عاشورا، عید غدیر و عبادت های خاص علویان آزادانه در مناسبت های مختلف برگزار شد ، و شخصیت های بلند پایه حزب عدالت و توسعه از جمله اردوغان و عبدالله گل برای اولین بار در این مراسم حضور یافت همچنین برای اولین بار عزاداری محرم و عاشورا ی علویان در تلویزیون های ترکیه پخش شد.

آنچه به عنوان ماحصل این مقاله قابل ذکر است و با استناد به مستندات و شواهد معتبر تا حدودی به اثبات رسیده است اینکه جایگاه سیاسی، اجتماعی و مذهبی علویان در دوره حاکمیت حزب عدالت و توسعه ارتقای قابل توجهی داشته است و به نظر می‌رسد که در دهه های آتی نیز وضعیت علویان در ترکیه بهبود خواهد یافت.

موانع و محدودیت های تحقیق

در انجام این تحقیق، کمبود کتاب های مربوط به موضوع، دسترسی نداشتن به مقالات و اسناد معتبر، روزنامه ای بودن بیشتر مطالب، اطمینان نداشتن به منابع ترجمه شده خارجی در برخی از روزنامه ها و سایت ها و ترجمه برخی مطالب از انگلیسی به فارسی، از جمله موانع و مشکلات آن بود. به ویژه علی‌رغم اینکه علویان ترکیه ریشه در صدر اسلام دارند اما آن چنانکه باید وضعیت سیاسی، اجتماعی، تاریخی و اعتقادی این اقلیت بزرگ شیعی مورد توجه مؤلفین و نویسندگان قرار نگرفته است.

پیشنادهای علمی حاصل از نتایج این تحقیق

- ۱- پیشنهاد می شود پژوهشگران به عوامل مؤثر در تاثیرگذاری علویان در ترکیه پرداخته و نتایج حاصل از آن به اطلاع عموم برسد.
- ۲- با توجه به نتایج این تحقیق پیشنهاد می شود، تأثیر گذاری علویان در سایر حوزه ها مثل اقتصاد، آموزش و فعالیتهای اجتماعی به صورت میدانی بررسی و منتشر شود.
- ۳- با توجه به ساختارهای سیاسی ترکیه علل واقعی دور بودن علویان از قدرت بدون سانسور بررسی و منتشر شود چراکه در اکثر پژوهش های بررسی شده اختلافات مذهبی بین علویان و سنی ها تنها دلیل دوری آنان از قدرت مورد بحث قرار گرفته است.
- ۴- با توجه به کمبود منابع مرتبط با موضوع، پیشنهاد می شود مترجمان ایرانی منابع موجود و مرتبط با علویان را که بی طرفانه نگاشته شده است، به زبان فارسی برگردانند و در اختیار علاقمندان به پژوهش در این حوزه برای استفاده در پژوهشهای بعدی قرار دهند.
- ۵- در فرآیند این تحقیق بررسی ها نشان می دهد آثار منتشره یک طرفه بوده و توجه آنچنانی به فضای باز ایجاد شده به علویان در ترکیه پرداخته نشده است لذا پیشنهاد می شود محققان این حوزه اصل علم و پژوهش که همانا بی طرفی در فرآیند تحقیق و نتایج است محترم شمارند تا از نتایج حاصل یک طرفه برداشت نشود.

منابع و مآخذ

- ۱- تاریخ ابن خلدون (۱۳۹۱ ه ق) بیروت: مؤسسه الاعلمی.
- ۲- جعفریان، ر (۱۳۷۵) تاریخ تشیع در ایران، قم: نشر انصاریان، ج اول، ج ۱.
- ۳- حسن ابراهیم، ح (۱۳۸۵) تاریخ سیاسی اسلام، ترجمه ابوالقاسم پاینده، تهران: بدرقه جاویدان.
- ۴- حیدری، ا (۱۳۸۹) "مذهب شیخ صفی‌الدین اردبیلی" مجله تاریخ در آیین ی پژوهش، سال هفتم، شماره ۴.
- ۵- حکیمیان، ا (۱۳۶۸): علویان طبرستان، تهران، الهام.

تحول جایگاه سیاسی-اجتماعی علویان ترکیه در دوره حاکمیت حزب عدالت و توسعه

- 6-زارع ، م (۱۳۸۷) علل رشد اسلام‌گرایی در ترکیه، تهران، اندیشه سازان نور.
- 7-سبحانی ، ج (۱۳۷۳) بحوث فی الملل و النحل، قم: انتشارات حوزه علمیه قم.
- 8- شهبازی ، ع (۱۳۸۲) "بکتاشیه و عشاق صهیون" فصلنامه زمانه، سال دوم، شماره ۱۵.
- 9- لوئیس ، ب (۱۳۷۲) ظهور ترکیه نوین، ترجمه، محسن علی سبحانی، تهران: نشر فرهنگ اسلامی.
- 10- مشکور، م (۱۳۵۵) تاریخ شیعه و فرقه‌های اسلام، تهران: انتشارات اشراقی.
- 11- نوری ، د (۱۳۸۹) علویان ترکیه، قم: دانشگاه ادیان و مذاهب.
- 12- واعظی، م (۱۳۸۶) "علل پیروزی اسلام‌گرایان در ترکیه و پیامدهای آن"، مقاله پژوهشکده تحقیقات استراتژیک، شهریورماه
- 13- واعظی، م و نقدی نژاد، ح (۱۳۸۷) "سیاست خارجی حزب عدالت و توسعه ترکیه"، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک.

14- Belge, M. (1992). *"Sol", Geçiş Sürecinde Türkiye.*, (I. C. Tonak, Ed., &) and History.
15 -Sitembölükbaşı, S. (1995). *Türkiye de İslamın Yeniden İnkisafı* (1950-1960). Ankara: *Türkiye Diyanet Vakfı*